

■ ■ ■ Det er ikke hva du sier, det er måten du sier det på.

Språket og verden

KULTUR
TORIL MOI

Påvirker språket vi snakker måten vi ser verden på? Det er spørsmålet lingvisten Guy Deutscher tar opp i en underholdende bok med tittelen «Through the Language Glass: Why the World Looks Different in Other Languages» («Gjennom språkspeilet: Hvorfor verden ser forskjellig ut på andre språk»). Boken er morsomt skrevet og full av interessante anekdoter.

Deutscher har ett stort ærend: han vil gjenoppvekke troen på at språket vi snakker påvirker hva vi ser og hvordan vi tenker.

På 1930-tallet var dette en populær teori, som gikk under navnet «Sapir-Whorf-hypotesen» eller «lingvistisk relativisme». I sin mest ekstreme form hevder teorien at morsmålet ditt begrenser hva du kan tenke og sanse. Benjamin Whorf hevdet at fordi Hopi-språket ikke har tidskategorier, følger det at Hopi-indianerne ikke har noe begrep om tid. Troen på Hopienes manglende tidssans holdt seg i femti år. I 1983 ga lingvisten Ekkehart Malotki ut en bok på 677 sider med tittelen «Hopi Time» («Hopi-tid»), som beskriver i detalj de mange måtene Hopi-språket uttrykker tidsrelasjoner på.

Deutscher mener, som de fleste lingvister i dag, at alle språk kan si alt. Han vil slett

ikke gjenopplive Sapir-Whorf-hypotesen, som snubler i startgropen fordi den fokuserer utelukkende på hva språk kan si. For å underbygge sitt eget syn vender han seg til lingvisten Roman Jakobson, som hevdet at den vesentligste forskjellen mellom språk ikke er hva de *kan* uttrykke, men hva de *må* uttrykke.

Og nå blir det liv i boken. Matses-indianerne i Amazonas kan ikke si noe som helst om fenomener i verden uten å trekke skillelinjer som den mest subtile jurist i vårt samfunn ville få problemer med å holde styr på. De må nemlig alltid indikere hvordan de fikk vite tingene de snakker om. Forskjellige verbformer må brukes alt ettersom det dreier seg om noe du selv så, noe du selv sluttet deg til ut fra spor du selv så, noe du bare gjettet deg frem til, eller noe du bare har hørt av andre. Og om du bruker feil form, vil de du snakker med tro du er en løgner.

Om du spør en Matses-mann hvor mange koner han har, vil han svare i fortidsform og si noe sånt som «det var to sist jeg sjekket det selv». Men dette er bare barnemat sammenlignet med hva du må si om du

” Det går ikke an å si noe som helst på Guugu Yimithirr uten å vite hvor en selv er i forhold til himmelretningene

skal snakke om ting du bare har sluttet deg til. Da må du spesifisere hvor lenge det er siden du sluttet deg til dette, og hvor lenge det er siden det hele skjedde. Om du skal si at «villgriser må ha gått forbi her»,

■ MISFORSTÅTT. I årevis trodde mange at Hopi-indianerne ikke hadde noe begrep om tid. Disse tre Hopi-kvinnene utfører en tradisjonell navneseremoni for tre uker gamle Uutsi'yma i Tuba City i Arizona i vinter.

Foto: New York Times/Scanpix

må du legge til partikler som indikerer for eksempel at du nettopp oppdaget spor, men at sporene viser at grisene var der for lenge siden.

En blogger på en radikal nettside var overbegeistret over tanken på et språk der en må si noe om sannhetsstatusen til det en sier, og sitt eget forhold til den, hver gang en åpner munnen. Tenk om det samme var nødvendig på engelsk! Da kunne det høyrevridde fjernsynsselskapet Fox News rett og slett ikke holdt på slik det gjør nå!

Guugu Yimithirr er et nesten utdødd stammespråk i Australia, som for over to hundre år siden ga verden ordet «kenguru». Guugu Yimithirr bruker bare geografiske retninger (nord, sør, øst, vest) for å uttrykke retninger og stedsangivelser. Språket har overhodet ikke «egosentriske» retningsord som for eksempel foran, bak, til høyre, til venstre, og så videre. Det går dermed ikke an å si noe som helst på Guugu Yimithirr uten å vite hvor en selv er i forhold til himmelretningene.

Om du sitter vendt mot nord og leser en bok, vil en Guugu Yimithirr be deg om å «bla mot øst» om de vil du skal hoppe lenger bak i boken. Om du sitter vendt mot sør når du leser, vil de be deg om å «bla mot vest» for å oppnå det samme resultatet. Om to

10 søkes originalarbeider og grafikk. Høyt kvalifisert kunst av høy kvalitet, se www.gwpa.no.

pågår • Ekspertbesøk

Startes torsdag 30. september og Bergen fredag 1. oktober

for kunstauksjoner. For avtale ring 92042306 eller post@gwpa.no.

Stasjon 39 I, selges på Munch-Auksjonen i Oslo 29. november.

gwpa

GREV WEDELS Plass AUKSJONER

Spesialister på Edvard Munch og norsk 1800- og 1900-tallskunst av høy kvalitet
Grev Wedels Plass 2, 0151 Oslo, tlf. (+47) 22 86 21 86, post@gwpa.no, www.gwpa.no

hotellrom som vi vil beskrive som identiske («når du går inn, ligger badet til venstre, og fjernsynet står til høyre») ligger på motsatt side av gangen, vil en Guugu Yimithirr beskrive dem som helt forskjellige («i det ene rommet ligger badet mot vest, i det andre mot øst»).

En australsk lingvist spurte en Guugu Yimithirr hvor frosenfisken var i et supermarked femti kilometer unna. Mannen svarte at den er «i det borte hjørnet på denne siden» og pekte mot høyre. Etter mye leting fant lingvisten til slutt fisken, i det borte venstre hjørnet. Mannen hadde slett ikke pekt til høyre, han hadde pekt mot nordvest der han selv sto. Da måtte jo enhver begripe at fisken var i det nordvestre hjørnet i butikken.

Guugu Yimithirr-barn bruker seks-syv år på å lære å snakke helt korrekt. Men da har de også utviklet en helt utrolig retningsans. Deutschers argument er mildt relativistisk: Guugu Yimithirr-språket skaper en særegen opplevelse av sted og rom, ikke fordi språket har påvirket sanseorganene, eller skapt nye hjernestrukturer, men fordi språket tvinger dem til å være

oppmerksomme på spesifikke aspekter av tilværelsen.

Dette er ikke et ekstremt argument. Deutscher sier jo egentlig bare at dersom en viss gruppe trener natt og dag på spesifikke ferdigheter (som for eksempel å lære å snakke Matses eller Guugu Yimithirr), så vil de bli veldig flinke til det de trener på. Det er vondt å begripe at noen vil være uenige i det. Men alle bøker trenger

ikke å være kontroversielle. Denne underholdende boken er full av interessante historier om språk. Dersom du alltid har lurt på hvorfor trafikklysene i Japan er blågrønne, og hvordan det kan ha seg at Homer kunne finne på å bruke ordet «vinfarget» både om okser og havet, finnes svaret her.

Toril Moi er professor i litteratur ved Duke University.

KULTUR OG MEDIER

DNlørdag

TORIL MOI

Professor i litteratur ved Duke University i Durham, USA

SUNE NORDGREN

Kurator og prosjektleder

JOSTEIN GRIPSRUD

Professor i medievitenskap ved Universitetet i Bergen

ØYVØR DALAN VIK

Filmanmelder i Dagens Næringsliv

ERLING DOKK HOLM

Arbeider ved Markedshøyskolen og Arkitektur- og designhøyskolen i Oslo